

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 1. АВГУСТА 1893.

ПЕСНИШТВО

Угушио сам терет туге тајне,
Без горке сузе и уздаха клета,
Без једне речи, речи опроштајне —
И ја се дигох пут далека света.

И чело твоје прекри облак тавни
И лепо око у сузи заблиста,
Дирнуо те спомен дана давни'
И љубав моја свештена и чиста...

*

Тако се ружа на славуја сети,
Јесење мртво кад га на пут крене;
Сети се миља и песама свети'
И душе своје и студени њене.

Ал' заман уздах, спомени и сета,
Бескрајни очај кад већ срце стисне,
И заман, заман њена љубав клета
И задња жеља, кад у болу свисне...

Јов. А. Дучић

КУЦ... КУЦ... КУЦ!

СТУДИЈА И. С. ТУРГЕЊЕВА

ПРЕВЕО А. ПИСАРЕВИЋ

(Наставак)

VII.

Тегљев се дуго превртао на својој клупи, а ни ја несам могао да заспим. Да ли су његове приче растројиле моје живце или ми је та чудновата ноћ раздражила крв — не знам; само тек несам могао да заспим. Нестало је шта више и сваке тежње за сном; најзад сам и сам лежао с отвореним очима, па сам мислио, много мислио, Бог зна о чему, о највећим бесмислицама и лудоријама, као што то обично бива увек, кад се не може дуго да заспи. Преврћући се с бока на бок, испружих руку.... Прст ми куцне некако о зид. Зачу се слаб, но јасан и отегнут звук.... Мора да сам баш погодио на празно место.

Опет ударим прстом на ново.... сад већ хоти-

мице. Звук се понови. Ја још један пут... А Тегљев у један пут издиже главу.

— Ридел, — рече, — чујете како неко куца под прозором?

Ја се начиним као да спавам. Добио сам нешто вољу да се мало нашалим са својим другом. И онако не могу да спавам, па свеједно.

Он спусти главу на узглавље. Ја причекам мало, па онда опет закуцам три пута једно за другим.

Тегљев опет дигне главу и стане прислушкивати: Ја закуцам опет. Лежао сам лицем према њему, но он моју руку није могао видети.... метнуо сам је остраг под покривач.

— Ридел! повиче Тегљев.

Ја се не одазвах.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Ридел! понови он јаче. — Ридел!

— А? Шта је? рекох ја баш као кроз сан и дремеж.

— Ви не чујете, како неко куца под прозором? Моли ваљда у собу, шта ли.

— Путник... промрмљам ја.

— Онда га треба пустити или бар видети ко је?

Но ја му на то већ не одговорим, него се учиним на ново као да спавам.

Прође неколико часака... Ја опет по своме...

— „Куц... куц... куц!...“

Тегљев се одмах подиже и стаде слушати.

„Куц... куц... куц!... Куц... куц... куц!...“

Кроз полуотворене веће при беличастој ноћној светлости могао сам добро видети све његове покрете. Окретао је лице час к прозору час к врати-ма. Заиста је тешко било познати, од куда долази звук: чуо се по свој соби, као да је долазио од свакога зида. Случајно сам наишао на акустичну жилу.

„Куц... куц... куц!...“

— Ридел! продере се он у један пут. — Ридел! Ридел!

— Но, шта је? одазовем се ја зевајући.

— Зар ви ништа не чујете? Неко куца.

— Но, па нека га! одговорим ја и опет се начиним да спавам, шта више сам и захркао....

Тегљев се умири.

„Куц... куц... куц!...“

— Ко је то тамо? повиче Тегљев. Улази!

Нико се, наравно, неје одазвао.

„Куц... куц... куц!...“

Тегљев скочи с постеље, отвори прозор и, про-моливши главу на поље, запита крупним гласом: „Ко је то? Ко куца?“ За тим отвори и врата, па понови своје питање. Не далеко захрже коњ — и ништа више.

Он се врати опет у своју постељу...

„Куц... куц... куц!...“

Тегљев се махом преврне и седне.

„Куц... куц... куц!...“

Тегљев хитро навуче обућу, заогрне плећа огрта-чем и, скинувши сабљу са зида, изиде из собе. Чуо сам како је два пут обишао целу собу и вазда пи-тао: „Ко је? Ко иде туда? Ко куца?“ За тим је ућутао, застао на једном месту на улици, не далеко од угла, где сам ја лежао и, не рекавши више ни речи, врати се у собу и леже, не свукавши се.

„Куц... куц... куц!...“ почех ја из нова. „Куц... куц... куц!...“

Али се Тегљев неје мицао нити је питао: ко куца? већ је само подупрѐ главу руком.

Видећи да више то не утече на њега, почекам

мало, начиним се као да се будим, па, погледавши у Тегљева, зачуђено се загледам.

— Ви сте канда били негде? запитам га.

— Јесам! одговори ми равнодушно.

— Ви сте непрестано слушали куцање?

— Јесте.

— И никога несте нашли ни затекли?

— Не.

— Па је л' престало куцање?

— Не знам. Сад ми је све једно.

— Сад? А за што баш сад?

Тегљев не одговори.

Мене је било мало стид и срамота од њега. Не бих волео да дозна, да сам се ја то с њиме шалио.

— Знате ли шта? рекох ја; — ја сам уверен да је све то просто — ваше уображење.

Тегљев се намргоди. — А! То ви мислите!

— Ви велите: чули сте куцање....

— Несам само чуо куцање, прекиде ме.

— Него шта још?

Тегљев се наже напред — и загрисе усне. Ви-дело се, како се колеба.

— Мене су звали, рече најзад полугласно и окре-ну лице на страну.

— Вас звали? А ко вас је звао?

— Једна....

Тегљев поче опет гледати на страну.

— Једно биће, за које сам ја до сад само држао да је умрло... а ево сада знам то зацело.

— Кунем вам се, Илија Степанићу, рекох му ја, то је све само ваше уображење!

— Уображење!? понови он. Хоћете ли и сами да се стварно уверите?

— Хоћу.

— Но, онда хајд'мо на улицу!

VIII.

Брзо се обучем и заједно с Тегљевим изидем из собе.

С противне стране према кућици на улици тој не беше кућа него онизак, већ поломљен плот, иза којег се доста стрмом низбрдицом силазило у равни-цу. Магла беше, као и пре, захватила и обвила све предмете тако да се на двадесет корачаја неје мо-гло ништа видети. Ја и Тегљев стигосмо до плота и застадосмо.

— Ето ту, проговори он и саже главу. Станите, ћутите — па слушајте! Ја, као и он, сагох главу и примакох се ближе ухом но осем обичног, преко мере слабог, свеопћег ноћног шума, тога, тако рећи, дихања ноћног, несам чуо ништа. Час по погледасмо један у другог, постђасмо ту непомично неколико часака па се већ хтедосмо кренути даље....

„Иљуша!“ приказа ми се као неки шапат иза плота.

Погледах на Тегљева по он као да неје ништа чуо него је, као и пре, држао главу погнуто.

„Иљуша . . . о Иљуша . . .“ зачу се глас још јасније него мало час, тако јасно да се могло са свим разумети, е је женски глас.

Обојица смо се тргли и махом стали један пред другог.

— Шта је? запита ме тихим шапатам Тегљев. Сад не ћете ваљда сумњати?

— Чекајте, одговорим му ја исто тако тихо — то још ништа не значи нити је какав доказ. Треба погледати, има ли кога? Можда је то какав обешњак, па збија шалу . . .

Скочим преко плота и пођем правце тамо, од куда се чуо глас, колико сам ја могао разабрати.

Под ногама сам осећао меку, бухаву земљу; дуги редови леја губили се у магли. Нашао сам се махом у огради. Но ништа се неје мицало ни око мене ни преда мном. Све као да је замрло у нему сну. Помакао сам се даље још за неколико корачаја.

— Ко је то? повиках не горе од Тегљева.

— „Прррр!“ излете уплашена препелица баш испред мојих ногу и одлете даље баш као тане из пушке. Ја се мало тргох и нехотице . . . Шта је то до врага!?

Осврнем се назад. Тегљева сам видео где стоји на истом месту, где сам га оставио. Приближим се к њему.

— Залуд ћете ви ту викати и дозивати, рече ми он, тај је глас дошао до нас . . . до мене . . . из далека.

Превуче руком по лицу и лаганим се корацима упути улицом кући. Но ја се не хтедох тако брзо оканути — већ се вратим у ограду. Да је заиста неко три пута викнуо „Иљуша!“ — несам никако могао посумњати; да је у томе дозиву било нешто жалостивно и тајанствено, морао сам и сâм признати . . . Но ко зна, можда је и то све само изгледало несхватљиво а у ствари и то је било исто тако просто и појмљиво, као и оно куцање, што је онако узнемирило Тегљева.

Упутио сам се доле поред плота и час по сам застајкивао и разгледао у наоколо. Иза плота, не баш тако далеко од наше кућице, беше стара, китњаста жалосна врба: видела се као црна нега кроз изједначену, магловиту белину, ону мутну белину, која већма заслепљује и помрачује око, него тама. У један пут ми се учини, као да се нешто доста велико, живо миче на земљи под оном врбом. С покличем: „Стој! Ко је?“ појурим напред. Зачуше се

лаки баш као зечји кораца; мимо мене шумкну неки погурени лик, мушки ли, женски ли — несам могао разабрати . . . Хтедох га ухватити по не пође ми за руком, спотакнем се, паднем и све лице ижежем о неку коприву. Устајући са земље и опирајући се о њу, осетим под руком нешто тврдо: то беше изрезан бакрени чешљић о врци, налик на оне, што их носе наши сељаци о појасу.

Даље моје истраживање и пуњање беше залудно, морадох се са чешљићем у руци и с ужиканим образима вратити у собу.

IX.

Тегљева сам затекао где седи на клупи. Пред њиме је горела на столу свећа а он је записивао нешто у омалену бележницу, што је носио увек са собом. Видевши мене, хитро тутне бележницу у шпак и стане пунити лулу.

— Ево, брате, започех ја, — какав сам трофеј донео из свога похода!

Покажем му чешљић и испричам му, шта се све збило са мном под оном врбом и около ње. Мора бити да сам поплашио каквог лопова, рекох ја. Чули сте — јуче су украли нашем суседу коња?

Тегљев се хладно осмехну и запали лулу. Ја седох поред њега.

— И ви сте још вазда уверени, Илија Степанићу — наставим ја — да је онај глас, што смо га чули, долетео к нама из невидовних крајева и страна . . .

Он ме прекиде, подигавши руку као с неким заповедним расположењем.

— Ридел, поче — мени неје до шале — за то вас молим да не збијате шалу.

Тегљеву заиста неје било до шале. Лице му се променило. Дошло је некако блеђе, изразитије и дуже. Чудне му, „неједнаке“ очи блуделе су лако тамо амо.

— Несам мислио, настави на ново, да ћу игда рећи другоме . . . другоме човеку оно, што ћете ви сад одмах чути и што је требало да изумре . . . јест, да изумре као тајна у грудима мојим; али неје друкчије — та ту нема избора ни слободне воље. Судба! Слушајте!

И он ми тад исприча читаву историју.

Већ сам вам, господо, споменуо како је Тегљев био неспретан и површан у причању. Но те ме је ноћи заиста поразило не само то, што неје умео да прича оно, што се с њиме самим збило; поразило ме је још нешто: звук његова гласа, погледи му, кретање, што га је чинио претима, рукама, речју: све је било на њему некако неприродно, излишно и

најзад лажно. Ја сам био тада још врло млад и неискусан па несам још ни знао, како навика и усиљавање, да човек риторички и с ефектом говори, лажна интонација и манири могу овладати човеком тако, да их се не може никако одрећи ни оканути: то је проклетство у својој врсти. Доцније ми се с временом десило тако нешто с неком дамом, која ми је с таким надувеним језиком, с таким театралним гестовима, с таким мелодраматичним дрхтањем гласа и с таким превртањем очију причала о утисцима, што их је учинила на њу смрт њезина сина — о својој „неизмерној“ жалости, о томе, како се боји за своју памет, да сам ја најзад помислио у себи: „Како се ова госпођа крши и лами! Зацело неје волела својега сина!“ Но после недељу дана чуо сам, да је та госпођа заиста полудела од жалости. Од то доба сам много више пазио на своје пресуде и много мање сам веровао у своје прве личне утиске.

Х.

Историја, што ми је причао Тегљев, беше у кратко ово. Имао је у Петрограду, осем деде у високу положају, још и тетку, жену не висока положаја, али доста богату. Како неје имала деце, то је узела под своје сироту девојчицу из сељачког сталежа, прилично је образовала и сматрала је у свему као своју кћер. Име јој је било Маша. Тегљев се виђао с њоме скоро сваки дан. Најзад се свршило тиме, да су се обоје заљубили једно у друго и Маша му се била подала. То је изишло на глас. Тетка се на то страшно ражљутила, па је срамно отерала несрећну девојку из своје куће, преселила се у Москву, где је узела под своје девојку из виших сталежа те је учинила својом храњеницом. Маша се вратила пређашњим својим рођацима, бедним и пијаним људима. Ту је претрпела и препатила горких часова. Тегљев је обећао да ће је узети но неје испунио својега обећања. Кад се последњи пут видео с њоме, морао је одлучну реч казати: она је хтела да дозна истину — и дознала је. „Но, рече она — кад се

не могу назвати твојом женом, то знам, шта ми ваља чинити“. Од тог последњег састанка прошло је више од две недеље.

— Ни за часак несам сумњао у значење њезиних последњих речи, додаде Тегљев; уверен сам да је себи одузела живот, и.... да је то био њен глас, да је то она мене звала.... са собом.... *Познао сам јој глас....* Шта ћу! Такав је крај!

— Па за што је несте узели, Илија Степанићу? запитам ја. Ви сте је зар престали љубити?

— Не; ја је и данас страсно љубим!

Ту сам, господо, мало застао код Тегљева. Пао ми беше на ум неки мој познаник, човек врло разборит, који је имао врло гадну, доста неразбориту и сироту жену те је био веома несрећан у брачном животу — па кад сам га запитао: за што се оженио? Ваљда из љубави? — одговорио ми је: „Баш не из љубави! Него тако!“ А овде опет Тегљев страшно љуби девојку и не узима је за жену. Шта је то?! И то је ваљда — тако?!

— Па за што се не жените? — запитам га и по други пут. Збуњене и чудне очи његове блуделе су тамо амо преко стола.

— То се.... са мало речи.... не да исказати, поче он, запињући. Било је узрока.... А при том још она.... сељанка. Па и деда.... морао сам и њега имати на уму.

— Деду? повиках ја. А ког ће вам врага деда, кога видите тек само о новој години, кад одете да му честитате? Ваљда рачунате на његово богатство? Та и у њега има туце деце!

Говорио сам са жаром.... Тегљева је то мало застидило, по је поцрвенео.... поцрвенео не подједнако, већ местимице у лицу....

— Молим вас, немојте ми читати лекције! — рече најзад тихо. У осталом ја се не правдам. Уништио сам јој живот — па сад треба да платим тај свој дуг....

Ту спусти главу и уђута. Ја несам могао на то ништа одговорити.

(Наставиће се)

МРКИ ВУК

ИСТОРИЈСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

одизаше се и други витезови, гледајући радознано. Некима се очи загагрише, кад видеше жене, које бојажљиво стајаху, жмиркајући очима од жестоке светлости са буктиња. Неке рукама заслањаху своју наготу.

А мушкарци, мрмљајући неразумљиве речи, то у угарском то у другим језицима, падаху на колена и удараху челом пред Маћком.

— *Nagy úr!* Војводо! — викаху некоји, пружајући к њему руке, не би ли га умолили.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

Очевидно их спопао страх, кад видеше пијане витезове.

— Бичујте се! — викаху.

Уставши, сврсташе се тада бичевници у средини велике собе. На челу стајаху два млађа с барјацима на високим копљима, даље два друга ношаху запаљене бугтиње и мицаху се с места, а за њима се помицаше читава гомила, обилазећи око стола и око витезова, који их гледаху радознано. Иђаху један за другим, обнажени до појаса; на главама имађаху фратарске кукуљице, а бедра им беху покривена платненом крпом, која се спушташе до колена. У рукама држаху мале бичиће од четири струке с чворовима на крају.

Иђаху певајући, а сваки час приклецаваху и онда се дизаше врисак различитих гласова... звиждаше ремење у ваздуху и падаху ударци на обнажена плећа. Крв бризгаше обилато.

Само се један од те гомиле не маче од врата; не беше ни обнажен, него имађаше на себи сив кафтан, дуг преко колена, а у руци држаше високу шубару. Проседа коса падаше му, у нареду, на рамена. Стојаше и гледахе намрштено преда се, а очевидно гледахе да сакрије плећима за собом младу женску.

Беше то девојче у цвету прве младости. Бујна, црна коса, расплела се, па ју покриваше целу. Имађаше на себи платнену кошуљу, дугу до чланака, свезану под вратом и око паса.

Жарким, а као угљен црним очима извириваше усплахирено иза старчевих плећа; испупчене црвене уснице на полак отворила и показивала беле зубе, као млеко.

Скора ју одмах спази. Поскочи живо и хтеде да одгурне старца.

— Дај ми ту девојку! — викаше.

Старац се не маче ни за корак, и брже боље гледахе да заклучи девојку. Рашири руке.

— Дај ми је! — врисну Скора и зграби старца за руку.

Али тај не уступаше. Ногама као да се укопао у земљу, да га Скора не могаше ни помаћи. Трзао га је за руку и смејао се од беснила.

— Хоћеш ли откупа, стари лопове! — дераше се. — Хоћеш ли откупа за ту... eladó leány, даћу ти га... и венчаћу се.

— То није девојка на продају! — одговори стари Угрин. — Није eladó leány... него hajadon, моја ћерка!...

— Венчаћу се с њом... — муцаше пијани Скора. — Има ту тевтонски поп... свршиће церемо-

нију, па ће бити сватова — házasság!... Валдемару! — дрекну — Валдемару!

А на ту вику приђе му од стола мален, дебео човек, црвена лица и спузлик образа, који се светљашу, као да их је ко намазао озго машћу. И тај се љубљао на ногама, а широким дланом сваки час отирао лице и дебеле, црвене усне, које се смејашу. Гледахе сивим, малим очима и климаше главом на Скору.

— Помоћи ћу, брате, помоћи! — муцаше немачки, промуклим гласом. — Ја сам поп... да, да... венчаћу! Ако и јеси, Скора, ђаволе... ожењен!... Али ништа за то — говораше даље, примичући се к старцу и гледајући на поплашено девојче, које грчевито пријањаше уз старца —, ништа за то! Сад се све сме!... Папа је у Авињону... Рим је празан, а Бог је далеко!... О, Herr Jesus!... лепе девојке!...

— Isten! Isten! Боже! — понављаше стари Угрин, гурајући се са Скором.

У тај мах пође Шчедрику за руком, да зграби девојку за руку. Ухвати се за њу свом снагом, па ју стаде вући к себи. Онај тевтонски поп, Валдемар, отискиваше старца, који викаше, али му се глас није чуо у опћој галами. У том натезању Скора трже девојку тако јако, да се нагнула к њему, а он десном руком раскиде вршцу, која јој везиваше кошуљу под вратом, и обнажи снажне, беле девојачке груди...

Девојка пренеражена врисну, а стари јој отац, опростивши се за час Валдемара, навали бесно на Скору. Стисну жилаву, велику песницу и подиже ју над главом Шчедриковом, који, већ са свим ван себе, тезмаше само ону девојку за собом, на средину собе.

Настаде ужасна забуна. Сви сада опазише ону девојку распуштене косе, поцепане кошуље, на полак обнажену, а таку лепу у њеној престрављености.

Вучена од Скоре, пузала је сада по земљи, паднувши на колена; спуштеном главом, слободном руком и увојцима косе гледахе да сакрије наготу своју од очију гледалаца.

За њима трчаше стари Угрин с измахнутом песницом, а даље се натурала граја пијаних уз цику и вику.

Стари стиже Шчедрика. Морале бити велика снага у тога човека, или боље: велика љубав к тој ћерци, јер, кад му пође за руком да отисне Валдемара, гурну сада Скору тако, да је пијани витез пустио руку девојци, забатргао се и треснуо, колики је дуг, носом о земљу.

Диже се смех и вика.

— Удари витеза! — вриштаху једни. — На смрт с њим!

А други се дигоше на Скуру:

— Нема права на ту девојку... Нека коцка пресуди, коме ће припасти.

И већ се почеше свађати.

Док на једаред не загрми глас Борковичев.

— Даље! Даље! — викаше. — Сељаци на поље!

Стари му Угрин паде пред ноге.

— Nagy úr! — рече молећиво. — Ја нисам бичевник... Витези твоји ме окупише и ћерку моју скупа с том руљом. Пусти ме на слободу!

Али Маћко не слушаше. Цакну га ногом.

— На поље! — врисну. — На поље!

На ту заповед пограбише старца скупа с бичевницима, који онде беху, и извукоше их на поље; а после у соби остадоше само пијани витези и похватане жене...

Но Скура се не могаше више подићи са земље. Пиће га савладало. Дизао се неколико пута, али је одмах опет падао, муцајући:

— Валдемару! Венчај, пасји сине!... Лепа девојка!...

Други се смејашу, а он звераше мутним очима, пљуваше и хркаше. Најзад се преврне на узнако, затвори очи и заспи.

Већ је дан шиљао своју прву светлост на на-тмурено небо, кад се завршила та гозба у кожмињском замку. Догореваху већ буктиње, притврђене уза собње зидове, бацајући све слабију и трепетливију светлост на почађале зидове, оружје и Маћкову дружину. У соби ваздух беше загушљив; троваше га смрад задимљених буктиња, пића, јела и пара пијаних витезова.

Неки још сеђаху за столом покуњених глава, намрштени и ћутљиви; неколицина бацаше коцке на сто и играше се. Ту се често дизаше галама; играчи се свађашу међу собом, а зажарена им лица и блиставе очи сведочаху, да страсно суделују у тој игри. Играху се на новце, коње, плен и жене...

Други лежаху непомично на земљи, спавајући и хрчући гласно као и Скура. Неки се најпосле пружили по клупама, а беше и таквих, најистрајнијих, који сеђаху са досуђенима им женама, локаху и певаху скаредне песме.

Уза зид, на земљи, наслоњена плећима на оружје, сеђаше сама она млада девојка, коју Скура хтеде да осрамоти. На колена наслонила главу, руке сплела око колена, покрила се црном косом и згрчена, великим, сјајним очима гледала испод очију, не спавајући. Страх јој одагна сан од очију. Поцепана кошуља и ускуштрављена коса сведочаху о

прекуженој борби. Црномањасто јој лице беше посуто црвеним пегама грозничавим. Трепетљиви блесак од буктиња падаше час по час на њу и жарко осветљаваше њено обличје, пуно израза дивљега очајања.

— Проиграо си све... — одазва се један међу витезовима, који сеђаху за столом, скупљајући разбацане коцке.

— Проиграо сам... — одговори други, погледајући равнодушно. — Носи све. Шта ми је стало!

Открено се на полак од стола и једном руком подупро главу. Лице му беше младо, — млађе од других. Тешко да не беше тај витез и најмлађи у Маћковој дружини, ако и јест већ неколико година био у њој, а уживао је и особиту љубав војводину. У последњем походу није суделовао, јер га је Борковиц оставио да чува замак а повео са собом Сећивоја. Позван, дође на гозбу, али за чудо промењен и сетан. Некада весео, готов на сваку несташност, гледаше сада мрачно преда се; пио је мало, а играо се несрећно.

Звао се тај витез Јанко Заремба. Висок, витак, имађаше бело лице, као да га се нису дотакли сунчани зраци; црте деликатне, косу плаву, а у великим, плавим очима израз замишљености и сете.

— Играј, Јанко, још, — рече први витез, звецкајући коцкама у руци.

Јанко слеже раменима.

— Немам више на што играти... — одговори — већ да метнем живот. А ко ће га узети? Не вреди ни потуре!...

Онај се засмеја.

— Живот не. Али метни, ето, ту девојку, коју ти је усуд досудио, а која усамљена седи уза зид, јер си ју оставио... Играћу радо за њу — лепа је.

Јанко погледа на ону страну, где сеђаше девојка и осети на себи њен поглед, пун пренеражења, бола и чисто молбе...

— Добро — рече полако —, бацај коцке... Шта ми је стало!

Витез зазвецка коцкама у руци и подиже их.

А Јанко гледаше удиљ у девојку... Гледаше и осеђаше, како му нешто стаде лупати у грудима... Она непрестано оним истим погледом, раширеном зеницом погледаше у њега, грчевито кршећи руке.

— Бацај! — повиче витез.

— Стој! — крикну на једаред Јанко. — Не бацај! Не дам те девојке.

Устаде па јој приђе. Она задрхта и стисну се од страха уза зид. Очи подигла на њега и испеченим уснама шапуташе неке молећиве речи.

Јанко јој пружи руку.

— Ходи! — рече кратко.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Девојка се устезаше. Обузимаше ју све већи страх.

— Буди милостив, краљу... király! — прозбори!

— Не бој се... — одговори Јанко. — Ходи са мном!

Узе ју за руку, подиже и одведе до врата.

— Шта радиш? — викаху други.

— Враћам јој слободу! — рече Јанко. — Усуд ми је досудио њу и њена оца... Дајем им слободу!

Отвори врата и довикну стражи:

— Ту девојку и оца јој да сте пустили на капију!

Она, од тешка чуда, испрва не поверова. Гледаше на Јанка и лице јој се полако озари неисканом радошћу. Наглим покретом саже се и пољуби му руку.

— Бог вас чувао! — шапуташе. — Isten! Isten!

А око стола диже се сада жамор и подруглив смех.

— Проиграо је све, па и разум изгубио! — говорашу.

А Јанко оде полако од врата, приђе столу, узе пун пехар, испи, паде на клупу и подлакти се сав замишљен.

Од тога часа гледаше Борковиц радознано у њега. Сеђаше он на својој столици, разбалаћен: раскопчао кафтан, па хладио груди. Говорио је љутљивом Сенђивоју, час по час погледајући на витезове, то на оне, који спаваху, то на играче, то на оне, који су још пили.

— На читавом свету — говораше полугласно, али одлучно — нема таквих раубурга, као у Немачкој... Дивље су то звери, дурашине а окуртне...

— Ђаволи! промрмља Сенђивој.

— Уз то глупи — говораше даље Маћко. — Немци мисле, да сам ја њихов — а ја сам их ухватио за чупе, па не пуштам... С њиховом ћу помоћу уништити Ханзу, немачки ће трговци у просјаче, а ја ћу довући овамо њихово благо и бити краљ у тој пустињи...

Засмеја се гласно и дебелим језиком овлажи изгорела уста.

— Казимир — настави даље, као сам себи — нека буде краковски краљ... а ја ту! Све је готово... само ми ти Наленчи сметају... Али то није ништа! Имам готову војску... брандатуршки ми је марграф још обећао помоћ... овдашња ће шљахта листом за мном против малопољскога права... гомилу Наленча сасечем... и бићу господар!... А онда ће се уверити та охола кнегињица, шта сам ја... не хтеде бити права жена — онда ће бити...

— Чувај се жена! — прогунђа Сенђивој, чувши последње речи.

— Ха! Ха! — засмеја се Маћко. — Једну сам протерао, другој ћу се осветити... а трећу...

Заћута на једаред — очи му блиснуше; вал крви удари му у главу.

— Трећа... — муцаше — трећа ће ми за све платити...

— Невером! — доврши Сенђивој. — Бој се невере!...

— Лажеш, кржави ђаволе! — врисну војвода и грмну шаком о сто. — Та не ће изневерити... јер не зна, шта је невера, не зна ни других људи, ни друге љубави, осим моје...

У тај мах витез Јанко изведе ону девојку и пусти на слободу.

Сенђивој показа на њега главом.

— Невере се бој... — понови. — Јанко је опасан... има меку руку и меко срце за жене.

На то ћипи Борковиц.

— Опасио сам ја већ то... — рече. — Изгледа, као да му је жао, што је наш витез, што је Вук... А за што је дошао?

— Од куће га је протерала маћеха... — одговори Сенђивој — па је дошао, али му је жао...

Маћко се диже с места, приђе Јанку и метну му руку на раме.

— Јанко! — одазва се. — За што пусти ту девојку?

— Моја је била — одговори млади витез дижући се. — Усуд ми је даде, а ја јој повратих слободу.

— Проиграо је све, па га је спопало очајање! — повикаше други.

Борковиц га узе за руку и одведе од стола к прозору, на коме се већ одбијаше рујна зора.

— Замишљен си — говораше. — Шта ти је? Нит' хоћеш девојке, нит' те привлачи плен, нит' се отимаш у бој...

Јанко погледа у Маћка. Глас војводин беше пригушен, а изгледаше лагодан.

— Не ћу! Ништа не ћу!... — повиче млади витез у жару, који му нехотице истисну те речи из груди. — Једна је само девојка на свету, коју желим, и један плен, за којим жудим!...

— Где је та девојка? — запита Маћко

Јанко ћуташе часком, а после на једаред диже главу и јасним се очима загледа у намрштено лице Борковичево. Знађаше он, да га воли војвода, који, као да хоћаше да штеди његову младост, са свим друкчији беше спрам њега, него спрам свију. Еле и у разговору беше млади витез смелији с војводом — уздао се у његову наклоност према себи. И сада дакле одлучи да буде искрен.

— Војводи — рече — хтедох да вам то доцније кажем... али казаћу сад... Ви једини можете само скинути сету с моје душе, која је пала на њу... Та је девојка ту...

— Ту!... — крикну Маћко тако гласно, да се чак Сенђивој трже.

И хтеде још нешто рећи, али се умери и мирно запита:

— Ту... где?

— У замку — говораше даље Јанко. — Можда ћерка ваша... или службеница; ја не знам. Ако је ћерка — ја сам Заремба, по роду сам вредан... дајте ми ју за жену!...

Лице војводино побледи тако, као да је ко на једаред исисао сву крв из њега. Усне му дрхтаху, а плави блесак стрељаше из очију. Открено се, да не покаже младоме витезу те промене, а десном руком тражаше штилет, који је увек носио уза се за појасом. Ухватио га и пребирао прстима по дршку, као да се њиме забавља или претвара.

— Кад си ју видео?... Јеси ли говорио с њом?... — запита пригушеним гласом, који се ламаше у грлу.

— Једном, не давно — одговори младић, који замишљено гледаше у прозор и не опажаше промене на војводину лицу. — Не давно, кад вас не беше дома, обилазио сам рано градску стражу. Ишао сам бедемом и стао замишљен пред високим зидом, који дели други део замка. Од пуне радозналости попнем се на тај зид и на једаред спазим под својим ногама лепу башту, осветљену првим зрацима сунчаним, ледину, као кадивени Ђилим, мноштво дрвета начичканих зрелим родом, а у сред њих девојку тако лепу, као надземаљско божанство. Спазивши ме, престрави се испрва, а после се загледа у ме таким очима...

— Шта онда? Шта онда? — прекиде Борковиц. — Јеси ли говорио с њом?...

Читава прилика војводине дрхташе сада, као да ју тресијаше унутарња језа; груди дисаху дижући се, час се силовито спуштајући; уста се грчевито кривила...

— Јеси ли говорио с њом? — понови.

— Не могах... беше далеко... а ја се не смедох приближити... Али ју видех после други пут, и трећи, и четврти... Смешкала се на ме и гледала тако...

— Знаш ли, како се зове? — прекиде опет Маћко и глас му заструга у котлацу. Извади штилет, па глађаше претом оштрице, кријући га за леђи.

— Шта је вама, војводи? — запита на једаред Јанко, погледавши на Маћково лице, искривљено, страшно...

— Знаш ли, како јој је име? — понови Борковиц, хватајући Јанка за гушу и утапајући у његовим очима свој огњевит поглед.

— Шта ти је, војводи? — понављаше Јанко, силећи се, да рукама отисне Маћкову песницу, која га дављаше.

— Како је име тој девојци? — крикну Борковиц.

— Чуо сам... неко ју викао... Мар... та! — измуца Јанко, отимајући се. У том часу глухо јекну и бесилно се сруши на земљу...

Штилет Маћков, сјурен до дршка, стрчаше му из груди.

Сви витезови већ спаваху. Једини Сенђивој, наслоњен на сто, гледаше равнодушно, како Јанко пада.

— Већ мртав? — промрља, дижући замагљен поглед на Борковица, који стајаше опет уз њега, блед и ћутљив.

— Мртав — потврди Маћко. — Сувише је знао... могао је бити издајица.

— Па добро — одговори Сенђивој.

И завлада глухо ћутање.

Буктиње догореваху на зидовима, димећи се и сичући. Пламен им бацаше још трепетљив блесак на оружје и оклопе и гмизаше по зидовима скупа с праменима дима, — али у соби беше већ видно од дневне светлости. Тим одвратије изгледаху сада, спрам тог раног свитања, дивља лица пијаних витезова: зелена, подбухла. Тим погодније одсеваше бледо, мртво обличје витеза Јанка. Лежаше на узнако с притвореним очима, с устима раширенима Мартиним именом, које му беше последња реч... Из одела, промочена крвљу, која је истекла из ране, каплаху полако крупне, црвене капље и мрљаху земљу...

Војвода стајаше часком, дишући од силовите узрујаности, а после на једаред скочи, откиде једну буктињу са зида и трком отрча у даље собе.

Сенђивој гледаше дуго за њим, док се не утиша одјек његових корака у даљини; најзад махну руком и прогунђа:

— Пропао човек!... Опет жена!... Пропао човек!

После се преврну на клупи, затвори очи и покуша да заспи.

Уморио беше и пијан. У глави му се сноваху неке слике давне прошлости... детињства... младих година. И он беше негда, као тај Јанко, витез... И у његову срцу гораше жар млађани, а

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

душу испуњаваше љубав... Једна једина женска прилика усадила се дубоко у ту душу за увек... Преотеше му је... Други, силнији Наленч лукаво га претече, а он започе борбу, у којој једини му заштитник, рођени стриц Венијамин, стаде против њега, скупа с читавом гомилом Наленча... Из борбе те изиде с окамењеном душом и окрутним срцем... закleo се, да ће се осветити и не ће опростити!... Али кад је пијан и врло уморан, онда заборављене, крвљу пошкропљене, жеђом освете увијене слике устају као вампири... Успомене јаучу, плачу, тесмају се у души... не даду заспати!... И сада, у тај час, неки јек — тих, потмуо, а врло болан — одазва се јасно... Је ли у души то, у сну, или на јави? Да ли изиде из туђих, раздераних груди?...

Диже се Сенђивој, седе на клупу и погледа... И опет му се причини... Нов јек, још тиши... као из уста витеза Јанка...

Сенђивој с мимовољним страхом упре поглед у мртво обличје младићево. Привићење!... Та то је већ мртавац, укочен као кост!... А ипак му се опет причини, да усне Јанкове дршћу, а читаво тело да се миче, као да би хтело да устане...

То тај мртавац доводи у душу давне мисли, које уморноме не даду заспати... Сенђивој протрља очи и погледа још једном... Непомичац, укочен мртавац... Привићење!...

— Хеј, момци! — крикну.

Уђе неколико оружаних момака, који чуваху стражу на вратима од собе.

Сенђивој показа на Јанка.

— Узмите — рече —, избаците ту стрвину изван капија... у шуму!...

Заповед је одмах извршена, а Сенђивој леже поново на клупу, затвори очи, заслони их рукама и за час заспа тврдо.

Борковиц пак јураше кроз читав ред пустих и мрачних соба. Улети даље у узан и дугачак ходник, отвори једна врата, а после друга, тешка, железна, пролазећи мимо ћутљиве а будне стражаре, који се само пред њим повлачаху у дубину.

Иза других врата беше још један ходник, ужи од првога, а после стрме степенице, које вођаху доле у подземне ходнике...

Задахну га хладан, влажан ваздух подрумски. Маћко застаде, наслони се плећима о влажну стену и стајаше тако часком, ослушкујући у мрачној тишини, која га окружаваше. Одозго допираше ту само потмуо одјек стражарских корака и чујаше се у наоколо једноличан шум каплица воде, која пишташе

из зидова. Иначе мрачно ћутање, као у гробу, и тама, коју разгањаше само трепетљива светлост буктиње, што по ју носаше Борковиц у руци. Та светлост, придушивана влажним ваздухом, пријањаше уз стене, уздрхтала, непоуздана, и губљаше се у пругама црнога дима, који се вио, вртео у ваздуху и падао на зелену маховину, која растијаше на зидовима.

Војвода дисаше тешко, као да му велик терет тишташе груди; зној му у капљама капљаше с чела, а поглед блуђаше несвесно у наоколо. Спрам уздрхтале светлости виде по земљи различит стареж, остатке од скриња, конопце, железнину и ланце.

На крају тога подрума беше неколико степеница, по којима се иђаше горе. За час потрча уз њих и закуца на велика, железна врата.

— Wer da? — запита неко из нутра.

— Мрки Вук! — одговори војвода и нестрпљиво лупи ногом у врата.

Зачу се звек ланаца, шкрипа шарака и за час се, с треском, отворише тешка врата.

Иза њих стајаше дивски Дитрих. Беше без оружја, само држаше велику секиру у руци. Спазив војводу, поклони се до земље и полако подиже на-мрштен поглед.

Борковиц му засветли у очи буктињом.

— Матори разбојниче! — крикну. — Рђаво чуваш... Хоћеш ли зар смрти?

— Ваљда би се ђаво прикрао — одговори Дитрих придушеним гласом, гледајући испод очију на војводу.

— По зидовима ходају! — врисну Маћко, да се одјек разлегну. — Ходају... завирују...

— Подземне ходнике чувам — одговори старац, бранећи се.

— Главни надзор имаш над тим делом замка — прекиде Маћко — ту нико не сме... нико! А не давно, кад ме не беше дома, витез Јанко се прикрао преко горњег зида и видео... Прикрао се не једном, него више пута! Кривце истражи-ти... оковати... у тамницу и на смрт!... Разумеш ли?...

— Биће тако — одговори Дитрих, гледајући у земљу.

Борковиц иђаше даље. Иђаше мало лаганијим кораком и разгледаше око себе. Ходник тај беше врло дугачак, сух, простран, са неколико завоја. Ту се јемачно скривао драгоцен плен, јер ту стојаху големе скриње, железом оковане, а не ретко се могаху видети читаве наслаге сукна, свилених материја, сагова и друге скупе робе.

Прође војвода још два пут кроз железна врата, затворена ланцима и тешким крачунима, док није најзад доспео на трећи ходник, са свим друкчији од оних. Беше то као тамник издубљен у ка-

мену, видан, осветљен у том часу зрацима сунца на истоку, који падаху кроз велике отворе у зидовима. Борковиц баца на земљу запаљену буктињу, застаде и одахну из пуних груди.

(Наставиће се)

ПОУКА

КОЛЕРИНО ЛЕГЛО

помену сам у свом последњем чланку, што је у „Стражилову“ од 11 јула о. г под натписом „Колерин бацил“ угледао света, да сам пре девет година у „Vedette“ писао о тој зарази. Ја сам тамо изразио своје убеђење, да је, поред развлачења заразе хаљинама и постељом, још и ветар, и то по нашу постојбину екваторијални ветар са југоистока, *наша кошава*, носилац колерина бацила. Нека ми је дозвољено, да своје разлоге о тој тврдњи наведем на овом месту.

Кошавино легло, њене трагове и њену снагу описао сам српском свету у осмој књизи „Отаџбине“ године 1891.

Ваља ми сад описати легло колерино.

Професор Кох наишао је у Хиндостану, не далеко од Калкуте, међер близу ушћа велике реке Ганган (и Жинжан) у индиско море, у глибу на дну једне бистерне (цистерне) на колерин бацил. Ово је значајно, што је он ту заразну гњидицу нашао у равници и низи Ганганова ушћа. Ми знамо, да народ тамо не једе меса, већ саме биљке, а готово се искључно храни пиринџом, који сеје у подвођу реке Гангана и његове уточице реке са источне стране, Брама Путра, т. ј. Сина Божјег. Говеда и сваког рода стока, кад угине, буде бачена у реку, да је вода однесе. Знамо и то, да сиротиња своје мртве нити пали нити укопава, већ их опет баца у воду, те их ова носи до на ушће. При обичном времену однесе те лешине вода у море, па мир! Али бива, да јаки таласи морски запљускују ушће Ганганово и тиме заустављају воду његову у току; бива, да превелики вир надође, и у Гангана и у Брамапутре, те прелије и разлије се по целој оној низини. Том приликом не оду оне стрвине у море, већ униђу у ону нову морску пучину стајаће воде, а ту су љсеви пиринџа. Власници ове питомине често се радују, кад им много лешина наиђе у пиринџац те им гноји усев.

Кад у то доба навале многе кише, онда јс све и свугде у наоколо гњило у оној влази и настане

трулеж и раствор у сваком организму мртвом; и они лешеви и дрво се претвори у гњилост, и пиринџ не дозрева, а народ, гладан, једва чека, да га бере и поједе, па ма и онако незрео и полу гњиво. Знамо, да у долини Соче реке, што тече поред Горице у сиње море, кад народ једе и зими се храни незрелим и влажним кукурузом, добије неизлечиму болест целагру.

Већ Ипократ, пре двадесет и четир стотине година, познавао је колеру. Галин, Хесехије, Александар Трал и други писаху књиге о њојзи.

Године 1817, од када стајаху британски лекари војени на Ганган-реци тако рећи на стражи, дознаде наука тачно за колерино легло.

У доба кресова, 21 јуна по новом, кад је у нас на северној полутини земље најдужи дан, находи се сунце у теменој тачци над рачним обртником, а овај иде близу ушћа Брамапутре, а баш над ушћем Барак-реке у Ганган преко поплављене долине ове главне реке.

Сунчани врели зраци загреју ту стајаћу, плитку, поплавну воду, у којој се находи она гњилост растворених, трулих лешева и претворе врелу воду у пару, која се диже у вис, где се кошава ту из индиског мора и на екватору око 21 марта и 23 септембра опет од врелих сунчаних зрака рађа, ње лати и у правцу на северозапад нама носи.

У тој пари има и гњидица из лешина, оног *нитрига*, оне *салитрене киселине*, оног *отрова*. Сила паре подигла ју у вис, оно даље — дело је кошавино! На путу своме, кад малакше кошава, или кад почне падати киша, бацил падне о тле, те овде падне у отворен студенац, у бистерну, онде на поврће, које народ неварено једе, на воће, те нађе тако пута у човечја уста и црева.

А да је кошава носила колерине бациле, сећам се 1831 године, да су страже у Опаву, у Банату, постављене биле на југоисточној страни села, јер је отуда колера долазила. И дошла је, у пркос стражама,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вима преко главе, јер ју је кошава на својих кри-
лих у Опаво унела.

У књизи с натписом „Заразна колера“ пише др
Драже :

„После жарког, прежарког лета, падаше године
1817 у месецу фебруару и марту непрекидна киша,
а за њом дође суша. Таква огромна киша потопа
све низе и подвође реке Гангана с обе стране и на
ушћу Брамапутре и Барака, и вода надође необи-
чно високо. Врели сунчани зраци растворише и
растројише у гној све животињске лешеве и биљке;
ове опет издихаху из себе кужна испарења у ваздух
и окужише га.

Да се несрећа увелича, наста гладна година,
јер пиринац не беше родио а од њега народ једино
живи. Оно мало пиринца, што је родило, беше јадно,
влажно и полу труло. Али га народ мораде да једе,
јер нема друге хране. Жалосна последица не изоста-
де. На тако жалосно време и на још жалоснију жетву:
грознице, проливи, срдобоље спонадоше свет. Врху-
нац тим непогодама би пандемичан развитак колерин.

Дана 19 августа (по нов.) 1817 у подне буде
позван енглеске засебине лекар, Роберт Титлер, у
село Сила Џисора, на левој страни реке Гангана,
сто енглеских миља североисточно од Калкуте; село
са неколико сиротињских кућерака и колиба у рити,
у подвођу, близу умртвела и угљивљена рукавца
Ганганова — неком болеснику, који се напрасно по-
болео: од грчева, блувања и пролива. Човек већ
на самрти.

То беше „колера азијатика“!...

Као доказ, да је кошава носила колерине ба-
циле, нек нам служи колерин дојакошњи пут сва-
кад са ушћа Гангана правцем на северозапад; даље
ево и јачина кошавина према другим ветровима.

Ово вадим из своје нештампане књиге „О во-
дама“. Научно је подељена јачина ветра на десет
делића или јединица, тако, да је 1 најслабији, 10
нај јачи ветар и бура.

Панчево

Професор г. Еђед води метеоролошку књигу у овом
месту, те је имао доброту, да ми саопшти потребне
податке, на чему нека му је хвала!

Године 1882 беше у Панчеву

Кошаве, са југоистока	447	јединица
„ југа	97	„
„ југозапада	90	„
„ запада	72	„
„ северозапада	397	„
„ севера	192	„
„ североистока	107	„
„ истока	37	„

1883

Кошаве	436	јединица
са југа	140	„
„ југозапада	79	„
„ запада	64	„
„ северозапада	372	„
„ севера	287	„
„ североистока	69	„
„ истока	85	„

1884

Кошаве	460	јединица
са југа	165	„
„ југозапада	83	„
„ запада	147	„
„ северозапада	431	„
„ севера	244	„
„ североистока	149	„
„ истока	92	„

На острву Хвару (Лесини) у Сињем мору

1880

Кошаве	445	јединица
са југа	6	„
„ југозапада	6	„
„ запада	2	„
„ северозапада	81	„
„ севера	65	„
„ североистока	172	„
„ истока	33	„

1881

Кошаве	426	јединица
са југа	6	„
„ југозапада	19	„
„ запада	6	„
„ северозапада	78	„
„ севера	94	„
„ североистока	195	„
„ истока	98	„

1882

Кошаве	415	јединица
са југа	31	„
„ југозапада	26	„
„ запада	7	„
„ северозапада	72	„
„ севера	78	„
„ североистока	138	„
„ истока	73	„

По месецима овака је јачина кошавина:

П а н ч е в о 1882

Јануара	19	јединица
Фебруара	18	„
Марта	37	„
Априла	40	„

Маја	26 јединица
Јуна	29 "
Јула	12 "
Августа	13 "
Септембра	80 "
Октобра	65 "
Новембра	37 "
Децембра	95 "

У вароши Скудеснаесу у Норвешкој, на 59° северне ширине, на жалу северног мора, ово је јачина ветрова за годину

1882

Кошаве, са југоистока	627 јединица
" југа	96 "
" југозапада	163 "
" запада	62 "
" северозапада	325 "
" севера	2 "
" североистока	87 "
" истока	146 "

Сад да видимо место, где влада други ветар. Н. пр.

Унгвар

лежи 25 к.м. од Чапа на горњој Тиси, на реци Унгу, која ту излази из дуга кланца карпатских планина.

1881

Кошаве, са југоистока	143 јединице
" југа	11 "
" југозапада	20 "
" запада	2 "
" северозапада	78 "
" севера	227 "
" североистока	638 "
" истока	50 "

По месецима ово је јачина тог ветра са североистока у Унгвару:

1881

Јануара	61 јединица
Фебруара	34 "
Марта	42 "
Априла	66 "
Маја	63 "
Јуна	58 "
Јула	62 "
Августа	54 "
Септембра	74 "
Октобра	49 "
Новембра	22 "
Децембра	53 "

Из тога разлога биће да у Унгвар не долази колерин бацил и колерина зараза, као у нас доле, са кошавом са југоистока, већ са оним најјачим ветром са североистока.

Видесмо, како се колера излегла автохтоно у Жомбољу године 1871, и то азијатска колера. Међу тим велика разлика не постоји између „колере азијатике“ и „колере нострас“. Влажна нечистоћа у кући, у авлији, то је колерину бацилу — било да га донесе ветар, било аљине болесника или умрлих — најмилије легло, из кога се множи те гњави људство.

Легло је колерино и *Мека*. Сваке године тисућама и тисућама поклоника одлазе онамо са све четир стране света. Ту се кољу — у славу бојку — овнови стотинама, и крв и остаци у сунцу растрарају се и растројавају се у *нитрит*, у ону *салитрену киселину*, која ствара колерин бацил.

У Кербелаху, у старом Вавилону, на десној обали Еуфрата, сахрањен је Иман-ел-Хосеин (Алијин унук), кога Шијити обожавају као свог пророка. Готово сви Персијанци Мухамедове вере јесу Шијити и сваког је од њих најжешћа последња жеља: да буде сахрањен у Кербелаху. За то се остављају сандуци са мртвима, док их не буде више на гомили, па онда се носе на камилама у Кербелах. Тај пут траје по више недеља, више месеци. Ту ће бити доста нитрита. И куга готово никад не ишчезава из оних крајева, куда те камиле пролазе.

Једном речи: заразне се болести легу у гњилости; пијаћа вода понајвише посредује њино распрострањење по људству.

Пре више година умреше у Знајму, у Моравској, до 800 душа од тифусне заразе. Цеви, којима долажаше пијаћа вода са извора у варош, беху од старе, већ натрула дрвета. У том се трулежу излегао заразни бацил.

У пијонирској касарни у Клостернајбургу, код Беча, букне пре неке године међу војницима тифусна зараза те помреше премноги. Поред студенца, из којег су војници пили воду, водио је јаз из нужника на ниже у Дунав. Пацови из тог јаза провале зид, који је делио студенац од канала. те се ова нечистоћа почела цедити у пијаћу воду. Ево при чине злу.

У Лондону је умрло године 1885 од 1000 душа 19·6. У Француској те исте године 1885, и то: у Лијону од 1000 душа 23·2; у Паризу 24·4; у Тулузу 26·2; у Хавру 30·8; у Марсељу 33·7.

Доктор Бруардел је доказао, да је једино рђава пијаћа вода узрок том многобројном умирању.

Само још један пример овде да наведем.

У вароши Огзену, близу Лијона, умиру на 1000 душа 38. Али од 1 до 4 септембра 1879 учеста тифусна грозница преко мере. Варош се тада снабдевала пијаћом водом из два извора. У брзо се опа-

зито, да је већина болесника у оним кућама, које се снабдевају водом из једнога истог извора. На близу више тога извора има мајур. На том мајуру настанила се нека жена из Париза, болесна од тифусне грознице. Као што је обичај код сељака, из-

У Бечу, 16 јула 1893

меци ове болесне жене бацани су на ђубре. Доктор Дионис проспе на исто ђубре воду, обојену фуксином. За двадесет минута после тога била је у извору вода обојена, оставши иначе са свим бистра.

Ето где је била причина злу!

Јован Стефановић Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

СОЊА КОВАЛЕВСКА

ОД ЂОРЂА БРАНДЕСА

Ко је само овлаш познавао ту чудновату Русињу, коју је судбинина ђуд или боље рећи смела, енергично спроведена идеја професора Митаг-Лефлера отерала на север, сетиће је се као малене, ситне женске, млађане појаве са сјајним, оштрим очима; била је мал те не лепа, ма да јој је кожа прилично већ била увела; црте су јој биле ванредно покретљиве, међу очима је имала мислилачку бору, која је на мушкарце деловала до душе не као неженско нешто, но тек ипак као нешто неутрално. Непрестано се кретала а разговарала се са немирном, чисто напорном живахношћу; како је пак ишла за тим, да за све нађе најкарактеристичније ознаке, то је за по сата разговора измењивала по три четир различна језика.

За том спољашњошћу боравила је душа, која је тежила и патила, љубила и патила, зајаривала се и патила, борила се. побеђивала и — како се вазда осећала растргнута — патила, душа, која, ма како да је била смела у опасностима а храбра у несрећи, ипак није кадра била више да добије до ли само окрајке и комадиће среће, нити је налазила среће у оном, што су други сматрали као њену сврху и што је она у обиљу постигла.

У раној младости, по тадањем руском обичају, вента ради се удала за свога мужа, професора Ковалевског, не би ли добила слободу, да сме путовати, учити, живети по вољи. Ну одношај је тај тако схватила, да је од свога мужа тражила много а сама није давала ништа. Касније се одлучно једно другом приближили муж и жена и за тим је дошло неколико година правога брака. Брак се међу тим, без праве кривице с њене или с његове стране, опет разрешио а наскоро за тим обудовила је госпођа Ковалевска.

Њен ванредни дар као и бујна јој личност стадоше се сад развијати бурном наглошћу генијалности. Године 1883 дође у Штокхолм и за кратко је време постала онде средиште душевнога живота. Озбиљна и господствена у понашању, саркастична према свакој осредњости, по духу права аристократкиња, каква је већ била, утецала је привидном отвореношћу, за којом се ипак крила нека јогунаста закопчаност, што се тиче онога, што је њу највећма обузимало.

Брзо је била готова са Штокхолмом. Говорила је, како је онде познала сав свет и с поља и изнутра, па је стала тражити нове надражаје за свој унутрашњи живот. Као што је обично сама за себе говорила, била је циганске нарави, те је све, што човек разуме под изразом грађанске врлине, било њојзи гнусно. Ту црту у свом карактеру доводила је отуда, што је међу мајкама својима имала и једну Циганку.

Ипак је исто тако нарав њених душевних својстава крива била тој големој тежњи за променом и душевним дражима. Што год је научно радила, свиме је тим даље развијала идеје свога славног учитеља Вајерстраса, а није кадра била ништа створити песнички а да о својој теми непрестано с другима не разговара. Како јој Штокхолм не даде довољно душевне хране и подстака, гледала је да оде оданде. Обично је, и нехотице вређајући своје шведске пријатеље, говорила, како је пут од Штокхолма до Малмеја једна од најлепших железничких пруга на свету, а напротив пут од Малмеја до Штокхолма најружнија и најдосаднија пруга, што је познаје.

Није се само својим импресибилизмом показивала правом женском. Крај све своје иде-

Јалне смелости била је ванредно плашљива. Глас, крава, пас могао ју је заплашити. Толико је била непрактична, да није могла никаква пута сама да нађе, није умела сама да купи себи одела, а са правом је страшћу радила оно, што би видела да јој раде пријатељи.

Године 1885-86 стадоше Соњу Ковалевску мучити црне мисли о судбини јој и жалост, што јој се у животу не даде да јој се испуне најтоплије њене жеље. Заносила се тада за свезом међу мужем и женом, у којој би интелигенција једнога потпомагала интелигенцију другога те би се интелигенција обојице у љубавну одношају спојила у заједнички рад. Према томе је највредија тежња њена ишла за тим, да нађе човека, који би на тај начин постао једно са њеним ја, те је уверење, да га нигда ни до века не ће наћи у Шведској, учинило јој боравак онде неспособним. У ње је била права она женска потреба, да је свет већ на по пута до сврхе раду јој разуме, да је при сваком малом напретку осокољава и да јој се диви, ма да је за научан рад имала сву ону чисту, снажну одушевљеност човека од науке, па и ограничење, које такав геније за апстрактно по природи већ са собом носи: мало смисла за природу а скоро никаква за образничку уметност.

У толико је чудноватији песнички њен дар. Веома поучно и занимљиво описује Лефлерка, како су њих две заједно радиле на драми с натписом »Борба о срећу«, за коју је Ковалевска дала идеју; поучно описује ова сама себе, као ону Алису, која снева о том, да другом човеку буде прво, једино биће — нешто, што никад није било суђено Соњи Ковалевској.

У почетку године 1888 познала се с човеком, који је био позван да игра главну улогу у њену животу и који јој се одмах при првом површном састанку свидео као најгенијалнија личност, с каквом се игда срела. Био је њезин земљак а у оно се време одазвао био позиву у Штокхолм. Писац ових редака, који је био његов познаник још пре но што се Ковалевска познала с њим и баш на путу у Штокхолм упозорио га на то, да ће онде затећи славну земљакињу, може само посведочити, да је човек, коме се она сад свом душом одала, био ње достојан у сваком погледу. Тешко ће човек, па и у Русији, наћи топлију, бујнију, тако савршено љубави достојну нарав. Пола научник, пола грансењер, пун духа и надмоћне уви-

ђавности, свеж па ипак искусан, домишљав па ипак добра срца, господствен па ипак здрав у бићу свом, по лику и стилу доброћудан горостас, имао је, кад се упознао с Ковалевском, озбиљну судбину за леђи а сносио ју је без и једне речи тужбене, скоро са осмехом. Због назора му — у предавању као учитељ свенаучишни претпоставио је био енглески устав руском — скидоше га са звања у Москви и то га отера у туђину.

Симпатија и поштовање, које је Ковалевска с почетка осећала према њему, нагло је прешло у страсну љубав. Он је заприси. Ну она, мислећи да је он више поштује по што је љуби, одбије га у први мах, у нади, да ће га мало по мало са свим задобити. Али како је била нехармонична темперамента, тако га је мучила захтевима, које је на њ стављала, а још више љубомором, тим најнесрећнијим својством свога бића, да се идућих година све једнако растајали у неспоразумљењу и горчини. До дна душе прожета том страшћу морала се удубити у велики математски рад, који је вала да јој прибави почасну награду француске академије. Сва се сатарила у расцепу међу чисто душевним и чисто страсним захтевима своје нарави. Као женски геније није кадра била са свим да утоне у одношај према човеку, кога је ипак у слепој страсности цела тражила за себе. Чини се, као да је он спрам ње охладнео баш с тога, што је видео да се сва задала за послом, који ни у каквој свези није био с њиме. Он је био сведок њена тријумфа у Паризу. Обасипали су је почастима, каквих донде никоја жена није добила. Ну она крчј свих тих тријумфа није била срећна. Није могла да се савлада па да се одрече свога рада, као што је била жеља њена љубавника, па да буде ле жена, а с друге је стране својом страсном, тиранском љубомором стављала осећаје његове на пробу, коју нису могли дуго одржати.

Тада настадоше времена, у којима јој живот не знајаше другог садржаја, до наде писму, чежње за писмом, очајања, ако писмо не дође те неспоразумљење и даље потраје, весеља и радости, ако писмо, тако одавна ишчекивано, дође. Лефлерка фино и вешто описује, како Соња Ковалевска, по ручку код Жонаса Лија у Паризу, где ју је сву запело то, како Ли разборито, са пуно љубави схваћа њену нарав, налази писмо у хотелу па јој се већ

дотле узбуђено расположење претвара у занос. Ну наскоро за тим разишао се одношај. Сва у очајању пише својој пријатељици: »Увиђам, да се ја и он нигда не ћемо потпуно разумети.« Од тада је једино у послу тражила

С немачког

утехе. Ну наскоро се показало, да није могла живети ни са љубљеним човеком ни без њега. Живот јој је изгубио мах те се трошила душевно, док смрт фебруара 1891 из небуха не прекиде значајни њен живот.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Сава Грујић. Бугарски добровољци у српско-турском рату 1876 године. Белешке и успомене ђенерала — — у Ратнику за 1892 г. књ. XXVII, св. IV, V и VI, стр. 341, 447. — Изгледа нам да је овај чланак остао неопажен у нашој књижевности. То долази можда отуда, што је штампан у *Ратнику*, који има своју нарочиту публику, и што се, ваљда, мислило, да он нема друге важности осем војничке. На против ми налазимо, да нам ове „белешке и успомене“ осветљују многе догађаје из наше најновије политичке историје; пружају неколико карактерних црта у прилог међусобним одношајима, који би требали да владају између једноверне и једнокрвне браће, Срба и Бугара. Г. Анучина написао је у *Руским старинама* чланак о радњи кнеза Черкасског, као организатора Бугарске. То је дало повода г. И. С. Иванову, Бугарину по рођењу, а у то време руском чиновнику при губернатору у Кишињеву, да и он напише своје успомене, које је штампао у виду полемичних чланака у истом листу за 1892 г. у априлској књизи, под натписом: „*Бугарско ополчење и његово формирање*“. Те су успомене изазвале и ове „успомене и белешке“, нарочито први део тих успомена, као што примећује г. Грујић, где г. Иванов у кратко бележи догађаје за време својега бављења у Србији, пошто је он пред српско-турски рат 1876 г. долазио у Србију са неколиким бугарским изасланицима, који су радили на спреми бугарског устанка и образовању бугарских добровољачких чета, а међу којима је он заузимао највидијије место. Г. Грујић се нарочито задржао на томе, да покаже шта је г. Иванов прибележио из тога времена, па је све то сравнио са својим белешкама и проценио самим фактима. Да ли је и у колико успео, да објасни својим ратним белешкама многе тамне тачке из овога рата, увидеће сваки онај, који буде прочитао овај интересни чланак. За нас је пак јасно, да је Србија онда ушла неспремна у рат и да су све забуне и неуспеси последица тој неспремности, непознавању прилика, које се нарочито има приметити неколиким руским војсковођама, посебице ђенералу Черњајеву. Он је учинио капиталну погрешку, као што му са свим оправдано примећује г. Грујић, наредивши одмах по паду Ђуниса нацупштање Алексиња, који је већ чегири месеца давао Турцима јуначки отпор, пошто су преговори за примирје већ били ангажовани, и које би објављено после три дана. Не заборавимо, да је ђенерал Черњајев у то доба важио као један од ретких војних ауторитета. Ну, у чему нас нарочито ове „успомене и белешке“ интересују, то је факат да је Србија, збиља, помагала — *autant que possible* — бугарски устанак и што српска војна интендантура у снабдевању војске није правила никакву разлику међу српским и бугарским добровољцима. Тврђење г. Иванова, да је српска влада на силу задржавала у Кладову до 600

буг. добровољаца, који су хтели да упадну у Бугарску, после оне страшне сече на Батаку и Перуштици, „да тако помогну својој малаксалој браћи“ — није основано на фактима, јер се у то време тек почеле организовати бугарске чете у Зајчару. За тим, што г. Иванов вели: да „српска влада није била наклоњена образовању бугарских комитета за скупљање и раздавање помоћи њиховим добровољцима“ — не слаже се ни мало и са овим фактом, по коме су чланови букурешког комитета дејствовали у Србији, међу којима је нарочито било врло активних лекара при болницама и завојштима. За нас је исто тако интересна прокламација, коју је ђенерал Черњајев, прелазећи границу, упутио на бугарски народ њиховим језиком. У њој Черњајев слика жалосно стање хришћанских народа у Турекој, па наговештавајући да се Црногорци, Босанци, Србијанци дигли против Турчина позива и њих, да се дигну на оружје, а Срби ће их потпомоћи да се ослободе... — „И ево ме, где по заповести славног нашег Господара Кнеза Милана Обреновића IV. долазим вам у помоћ“... вели Черњајев у својој прокламацији, коју су добровољци растурали по Бугарекој.

Женева.

Н. С. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

□ Колико је писано о новом црногорском грађанском законнику и његову кодификатору, знаће сваки, који је прелиставао француске и немачке правне листове; нарочито су Французи о њему много писали, приказујући га као реткост у данашњој правној науци. Прошле године издало је тај законик у француском преводу француско министарство правде у „*Collection de principaux Codes étrangers*“. Превод су вршила два позната француска правника Дарест и Ривьер, уз припомоћ самог кодификатора Богишића. Оба ова правника позната су нам већ са својих ранијих радова о српском и црногорском законодавству, као и о нашој *Задрузи*. Ове године пак, као што нам „Глас Црногорца“ јавља, изашао је исти законик у немачком и шпанском преводу. Штампан је у Мадриду, опет у „Збирци главних страних законика“ под натписом: „*Codigo general de les bienes du Montenegro*“; преводилац му је Густаф Ла Игневија. У Берлину пак, издањем К. Хајмана, изашао је немачки превод са натписом: „*Allgemeines Gesetzbuch für das Fürstenthum Montenegro*“; преводилац је Војтјех Шек, члан великог суда у Сарајеву. И тако за не пуну годину дана ремек-дело Србиново би преведено на три страна језика!

— Изашла је 6 свеска (за јун) *Просветнога Гласника*, службенога листа министарства просвете и црквених послова краљевине Србије. Уза службени део и записнике састанака главнога просветнога савета у овој свесци су ови чланци:

Прте из науке о језику (део II) од Симе Н. Томића, *Породица код првобитног друштва* од В. Сокољскога, критика на 5 издање I дела Туроманове *Латинске граматике* од Ђ. Малине; у „Просветном ковчежићу“ су Радована Коштутића *Писма из Петрограда* (VIII). У овом писму се говори о Н. В. Каравину, оснивачу харковскога универзитета, који је био Србин по пореклу.

— Из „Српске Заставе“ дознајемо да је изашла из штампе историјска расправа Радослава Агатоновића *Цар Симеон — Сипиша Немањих*. Цена 1 дин.

— Из Летописа књ. 171—174 оштампана је расправа Дан. А. Живаљевића „Андреја Качић Миошић словински песник“. На 8^о стр. 130. Књизи је додата слика Качићева. Цена 2 дин.

— Јављено је већ у „Стражилову“, да је Одбор Мариновићеве Задужбине одредио једногодишњу награду роману Л. Комарчића: „Кант нашега доба“. (Осим овога дела стигле су на оцену још три приповетке, један роман и један драмски спис, али су по суду критичара све слаби послови). Критичари др. М. Јовановић и др. Ђ. Недић (као што се види из „Видела“ бр. 83, 84, 85, где су штампане њихове критике) хвале веома „Кант нашега доба“, први много опширније мотивујући свој суд, други врло у кратко, обазујући се на језик, имена, лица, нагласак, стил; тек у другој половини с висине вели: „Поједини карактери у роману добро су обрађени“. И при крају замера понеким лицима што се „познаје не само да су с природе рађена (!) но и ко је писцу седео као модел“; а „највећа замера“ му тиче се композиције романа, јер има управо два јунака.

— У „Јавору“ бр. 10, 11 и 12 Јаша М. Продановић у значајном чланку *Реч, две о роману поводом „Два аманета“ Л. К. Комарчића*, стојећи на становишту савременог реалистичког романа, оштро осуђује ово дело Комарчићево као плод „млаког и сентименталног романтизма“. Одриче писцу и „посматрачки дар“, и „фино разликовање“ и „оштру уочљивост“ и „конструктивну снагу“, и „технику“ и „природност и моралност карактера“ — једном речју све што треба да краси доброга писца. Хвала нека је нашим књижевним свеама и издавачима, ми те књиге у Н. Саду још ни видели немо!

— У Гласнику земаљског музеја у Босни и Херцеговини 2 књ. за ову годину има на првом месту важна расправа др. Ђ. Талоција „Прилози к објашњењу извора босанске историје“. IV. К историји деспотске породице Бранковића (стр. 175—219) са 5 оригиналних докумената и неколико слика. V. Прилози к науци о Богомилству. Вредно је поредити у првој расправи неке наводе о султанији Мари са Новаковићевом расправом о „царици Мари“ у најновијој књизи Летописа (књ. 174.)

— Из нашег је листа у засебну књижицу прештампано предавање Бранислава Станојевића о госпођи Елодији Л. Мијатовићки. Уз књижицу је додан и лик госпође Мијатовићке.

— Ивашла је CXV. књ. Влада Југославенске Академије (XXXVIII књ. филолошко-историјског и филозофско-јурисичког разреда) са овим садржајем: Завршетак и на крају

додатак др. К. Војновића „Судбено устројство републике дубровачке III“; др. Ф. Рачкога „Нутарње стање Хрватске XII столећа. VI. 1. Обука и писменост“; В. Рожића „Кајкавачки дијалекат у Пригорју“ и остатак Л. Зора „Палетковање“.

— У Zeitschrift-у für die österr. Gymnasien за ову годину у 7 свесци има под бр. 78 и 79 у одељку „Programmenschau“ мало закаснели реферати на чланак С. Милковића „Ob izgojju kod Grka i Rimljana“ (свјетски програм за 1890), М. Кушара „Чакавске особине у данашњем дубровачком дијалекту“ и „Неке примједбе Вукову правопису“ и Лука Зора „Палетковање“ (из дубровачког програма чак 1889 год.). Писао их је Ј. Скет из Целовца.

□ После дуга времена ево и социјологија доби свога представника. У издању париских књижара Girard et Brière покренута је Revue internationale de Sociologie, којој је главни уредник и оснивачац René Worms. По њему социјологија има за сврху да открије друштвену јединку (l'unité sociale), друштвени атом. Revue излази један пут у два месеца, а стаје за иностранство 12 франака. Сарадници су јој први француски правници, социјолози и економисте.

□ Руски економиста А. А. Исајев штампао је у овој годишњој мајској свесци Revue d' Economie politique на стр. 427 своју студију: „Le travail en famille en Russie“, где говори о домаћој индустрији код Руса, о фабрикама, које нападају неколиким заједницама, и о пољским занатима, где се може наћи доста аналогije са радовима по нашим задругама.

□ Пре кратког времена изашло је из штампе веома занимљиво дело по балканске народе: L' intervention et la Péninsule balkanique, par J. Béchirowski.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— Учитељи у Србији дигли су у Београду на Калимегдану споменик свом великом добротвору, покојном Јовану Гавриловићу. Говори се да ће се на Калимегдану месеца септембра ове године подићи још споменици и Ђури Даничићу, Ђури Јакшићу и Јосифу Панчићу.

С М Е С И Ц Е.

(Изреке једнога султана.) Султан од Јохора уједно је и књижевник; међу осталим је недавно у Лондону издао књигу с натиском „Мудрост у изрекама“. Ево неколико његових изрека: „Све, што дајеш, добијаш ти.“ — „Мудрац без дела јесте облак без киче.“ — „Ко ти преноси гласове о другима, преноси другима гласове о теби.“ — „Незналица је сам свој душманин, па како може иком другом бити пријатељ?“ — „Кокоска суседова изгледа нам гуска.“ — „Хиљада пријатеља је мало, један непријатељ је много.“ — „Ко хоће мирно да живи, мора бити глуп, слеп и нем.“ — „Поклоњено сирће је слађе, него куљен мед.“ — „Најскупоценије место јесте седло брза коња, најскупоценији пријатељ јесте добра књига.“ — „Не питај птицу, одакле долеће, него шта пева.“ — „Стрпљење је кључ до радости.“

САДРЖАЈ: Песништво: *. Куц... куц... куц! Мрки Вук. — Поука. Колерино легло. — Књижевност: Соња Ковалевска. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожића у Београду.